

10. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания: Учеб. пособие к спецкурсу / В.И. Шаховский. – Волгоград, 1983. – С. 9.
11. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – С. 33-192.
12. Шаховский В.И. О лингвистике эмоций / В.И. Шаховский // Язык и эмоции: сб. научн. тр. / Под ред. В.И. Шаховского и др. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 3-15.
13. Шаховский В.И. О роли эмоций в речи / В.И. Шаховский – ВП. 1991. № 6. – С. 111-116.
14. Шаховский В.И. Текст как способ экспликации эмотивности языкового сознания / В.И. Шаховский // Тезисы докладов XIII Международного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации "Языковые сознания: содержание и функционирование". – М., 2000. – С. 174-175.
15. Шаховский В.И. Типы значений эмотивной лексики / В.И. Шаховский // ВЯ. – 1994. – № 1. – С. 20.
16. Bamberg M. The role of language in the construction of emotions // Language, Concepts, and Emotions. Amsterdam, 1997. – pp. 209-226.
17. Foolen Ad. The Expressive Function of Language: Towards a Cognitive Semantic Approach // The language of Emotions: Conceptualization, expression, and theoretical foundation. Duisburg, 1997. – p. 17.
18. Green John "The fault in our stars" ».–[Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.litmir.net/bd/?b=200898/>.
19. Iser R. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response / R. Iser.–L.: Routledge, 1978.–239p.

УДК 81'367.622

Володимир Олексенко
(Херсон)

ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПРЕПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ-ЛАТИНІЗМОМ: ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено функційно-семантичний аналіз інноваційної лексики української мови початку ХХІ сторіччя. Проаналізовано наявні теоретичні досягнення в галузі вивчення інноваційних дериватів. Виявлено інноваційні іменникові і прикметникові одиниці (загальномовні й індивідуально-авторські) початку ХХІ сторіччя у мові ЗМІ, інтернет-видань, словниках інноваційної лексики, визначено лексико-семантичні групи інноваційної лексики, утвореної за допомогою латинського препозитивного компонента.

Ключові слова: інновація, неолексема, деривація, формант, композит, препозитивний компонент-грецизм, функційно-семантичний аналіз.

The article deals with the functional and semantic analysis of the innovative vocabulary of the Ukrainian language of the early 21st century.

The existing theoretical achievements in the field of innovative derivatives are analyzed. Innovative nouns and adjectives (common language and the individual author's) of the early 21st century in the language of the media, online publications, and dictionaries of innovative vocabulary are identified; lexical and semantic groups of innovative vocabulary formed by means of Greek prepositional component are defined.

Key words: innovation, neolexeme, derivation, formant, composite, prepositive Greek component, functional and semantic analysis.

Сучасний етап розвитку мовознавчої науки позначений тенденцією до збільшення інноваційних одиниць, що в останні десятиріччя активно поповнюють лексичний склад української мови і є відображенням потреб соціуму.

Преса, об'єктом якої є побутове, суспільне, економічне життя, розвиток науки, техніки, явища історії, політики, культури, мистецтва, дає змогу дослідникам фіксувати ті зміни, що мають місце і суспільстві й мові.

Зміна стану й статусу української мови на початку XXI сторіччя сприяє активізації в ній інноваційних словотвірних процесів. Розвиток суспільства виявляється виразно й чітко в лексико-семантичному аспекті словотворення, зокрема в поповненні словотвірних типів новими похідними словами, в активізації тих чи тих семантичних розрядів лексики і твірних основ.

Характерним для мови цього періоду є інтенсифікація префіксації, що засвідчує зростання аглютинативності в лінгвальній практиці. Високою продуктивністю у творенні нових префіксальних лексем, на думку О. Стишова, вирізняються іншомовні, насамперед інтернаціональні префікси та префіксоїди. Активізується використання не лише тих словотвірних морфем, що мали високу продуктивність у попередні періоди розвитку української літературної мови (О. Муромцева, В. Русанівський, К. Городенська, А. Чернецька), у новітню добу (Г. Віняр, С. Соколова, К. Ленець, Т. Коць, О. Семенюк, Д. Мазурик), а й тих, які раніше мали обмежене використання.

Метою пропонованої розвідки є функційно-семантичний аналіз інновацій початку XXI ст., утворених за допомогою препозитивних морфем латинського походження.

Джерелом фактичного матеріалу послуговували «Словник іншомовних слів» (Укл. Л.О. Пустовіт та ін. – К., 2000), неологічні словники А. Нелюби і С. Нелюби «Лексико-словотвірні інновації» (Харків, 1983-2003, 2004-2006, 2007, 2008-2009), словопоказчик авторських неологізмів як додаток до монографії О. Стишова «Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)» (К., 2005), «Нові й актуалізовані слова та значення: Словникові матеріали (2002 – 2010)» / Кер. проекту і відп. ред. О. Тищенко, авт. колектив: В. Балог, Н. Лозова, Л. Тищенко, О. Тищенко. – К., 2010), матеріали інтернет-видань, а також приклади з картотеки автора.

Префіксальний спосіб словотворення, на думку О. Земської, є найпростішим і найлегшим способом деривації нових слів [7]. Специфічною особливістю префіксації є те, що похідні слова належать до тієї самої частини мови, що й твірні; зберігаючи усі їхні морфологічні ознаки. Приєднання префікса найчастіше відбувається без будь-яких морфонологічних змін. Семантика префіксальних новотворів характеризується тим, що лексичне значення твірного слова здебільшого зберігається у похідному. За словами О. Кубрякової, «префікс не стільки класифікує, скільки уточнює вихідний знак, обмежуючи його в локативній або часовій ознаці або ж сприяючи його оцінці» [13, с. 63].

Продуктивність такого різновиду деривації спричинена дією екстра- й інтралінгвальних чинників. Обстежений матеріал дає підстави виокремити кілька позамовних імпульсів: 1) соціально-економічні й політичні зміни в Україні (творення й уживання різнотипних лексем як назв осіб, партій, ознак, процесів); 2) стрімкий науково-технічний прогрес продовжив процес активного функціонування різногалузевої термінології та викликав творення нової; 3) поживлення міжнародних відносин позначене поповненням українського словника запозиченнями і словами з іншомовними компонентами.

У науковій літературі наголошено на тому, що у творенні слів з іншомовними препозитивними чи постпозитивними компонентами переважає спосіб складання. Слово- та основоскладання здатне точніше, повніше, економніше передати нові поняття, тому цей спосіб розвиває сьогодні високу дериваційну активність. Особливо це стосується творення інновацій із першим незмінним усіченим чи зв'язаним компонентом інтернаціонального (латинського) походження.

Префікси, що беруть участь у творенні нових слів, маніфестують різноманітність семантики, неоднорідність походження та словотвірних зв'язків, а також мають неоднакову продуктивність. Префіксальні інновації не лише номінують актуальні явища сучасного суспільного життя, але й яскраво оцінюють їх.

Початковими скороченими компонентами прикметникового походження найчастіше виступають переважно запозичені лексеми-морфеми [22, с. 154], зокрема **арт-, аудіо-, відео-, де-, екс-, екстра-, квазі-, контр-, мульти-, поет-, про-, ре-, супер-**. Таким усіченим складником часто виступає **арт-** (< лат. art – артистичний, мистецький). Новотвори з компонентом **арт-** позначають: **місце, де відбувається дія** (*арт-базар, арт-галерея, арт-клуб, арт-салон, арт-центр*). Напр.: *На концерт Сергія Мартинюка – вокаліста гурту*

«Фіолет» – запрошують тернополян 14 грудня в **арт-бар** «Коза» ([http:// te.bisnesoblast.com](http://te.bisnesoblast.com), 14.12.13); Серед наймолодших приватних галерей України особливим ставленням до етнічних коренів нашого народу вирізняється вінницька **арт-галерея** подарунків «Естет», котра розпочала свою діяльність у 2013 році ([http:// km.bisnesoblast.com](http://km.bisnesoblast.com), 09.10.13); 2 лютого в приміщенні **Арт-клубу** чернігівська міська громадська організація «Центр культурних традицій «Етнос» провела етно-вечірку, присвячену Східному Новому Року ([http:// www.4ernigiv.info](http://www.4ernigiv.info), 12.02.14); «Шляхетні вечорниці» – це **арт-салон** в душі ретро, де гості дискутували про мистецтво, слухали поезію, джаз, танцювали танго... ([http:// www.kreschatic.kiev.ua](http://www.kreschatic.kiev.ua), 23.10.09); **Арт-центр** «ЯГалерея» розвиває власну ініціативу створення на Подолі «культурного маршруту» ([http:// gazeta.ua](http://gazeta.ua), 14.07.10); **мистецькі акції** (арт-акція, арт-ярмарок, арт-фестиваль, арт-шоу). Напр.: 9 листопада 2013 року у Миргороді за ініціативи Миргородської міської організації ВО «Свобода» відбулася **арт-акція**, приурочена двохсотліттю від дня народження Тараса Шевченка і на відзначення Дня української писемності та мови ([http:// echo.in.ua](http://echo.in.ua), 11.11.13); Відомий столичний **арт-ярмарок** цього року приймає відвідувачів уже вчетверте (УМ, 26.02.10); **Арт-шоу** «Відкрита ніч у Луцькому замку» змінило творчу концепцію, замість кіно – пісня ([http:// zik.com.ua](http://zik.com.ua), 18.06.08); **мистецькі групи, студії** (арт-рок, арт-студія). Напр.: Група К-402 вважається новим відкриттям в історії сучасного **арт-року**; Учасники **Арт-студії** відтворили теплу атмосферу шевченківської епохи, поринули у мальовничі простори українського краю, оспівані Тарасом, не залишивши байдужими найвибагливіших відвідувачів ([http:// khersonci.com.ua](http://khersonci.com.ua)); **осіб, діяльність яких пов'язана з мистецтвом** (арт-педагог, арт-директор): А сержант Збройних сил, **арт-директор** Музею плакату та Музею української пропаганди Юрій Нерослік, який вернувся з-під Іловайська, вже возить окрему пересувну виставку плакатів «Солдати України...» ([http:// time-ua.com/novini/kultura](http://time-ua.com/novini/kultura), 01.11.14).

Аудіо- (лат. audio – чую, слухаю) – перша частина складних слів, що вказує на зв'язок поняття зі звуком, слухом, способом запису і відтворення звукової інформації [20, с. 134].

Утворення з компонентом **аудіо-** позначають: **носія запису**: аудіокнига, аудіолітература, аудіоальбом, аудіотекст. Пор.: Слайдер – завтовшки всього 1,6 сантиметра і важить 100 грамів. Читає електронні та **аудіокниги** (Барвінок, 7/07, с. 5); **Аудіолітература** – це сучасно і вчасно в шаленому ритмі життя... (УТ, 1/07, с. 2 обкл.); **Аудіоальбом** «І Україна їх почула»... презентував у четвер в УКРІНФОРМІ народний артист України Олександр Биструшкін ([http:// ukrinform.ua](http://ukrinform.ua), 06.10.11); Комбінація цифр 8 900 13 9... належить до послуг так званого **аудіотексту** ([http:// kreschatic.kiev.ua](http://kreschatic.kiev.ua), 30.09.09); **процеси та явища**: аудіозапис. Напр.: Рада національної безпеки й оборони України оприлюднила **аудіозапис** наведення пілота літака-винищувача «МІГ-29' ЗС РФ на ціль на території України – на військовий літак «Су-25» ([http:// upi.org.ua](http://upi.org.ua), 02.12.14); **збірні поняття**: аудіоколекція, аудіопродукція. Напр.: Невеличка **аудіоколекція** гуцульського фольклору недавно поповнилася ще одним виданням ([http:// kolomyya.org.ua](http://kolomyya.org.ua), 11.04.08); А оскільки ринки, де продається піратська відео- та **аудіопродукція**, є практично в кожному обласному центрі, вони не в змозі перекрити всі нелегальні потоки ([http:// ukrinform.ua](http://ukrinform.ua), 27.09.10); **прилади, пристрої**: аудіопреєр. Напр.: Тоді вам сподобається Split – **аудіоплеєр**, радіо і навушники в одному флаконі ([http:// pedpressa.com.ua](http://pedpressa.com.ua), 15.10.13); **вмістилище**: аудіокасета – Були й такі, кому Миколай приніс підбірку **аудіокасет** та старий програвач або ж плівковий фотоапарат ще 70-х років ([http:// vn.20minut.ua](http://vn.20minut.ua), 20.12.12).

Лексико-морфема **аудіо-** може сполучатися з іменниками на позначення особи (**аудіопірат**). У художніх творах та публіцистиці такі утворення використовуються для оцінки негативних явищ. Напр.: – Звичайно запис альбому коштує грошей, але в наших реаліях, коли **аудіопірати** не сплять, краще з ними не ворогувати, а співпрацювати ([http:// zaholovok.com.ua](http://zaholovok.com.ua), 24.01.13).

На особливу увагу заслуговує факт появи нової лексико-морфеми, що розвивається внаслідок набуття кореневою морфемою регулярних словотвірних зв'язків. Це явище, як правило, пов'язане з виникненням і розвитком певної галузі знань або суспільного життя. Так бурхливий розвиток відеотехніки, поширення відеопродукції і потреба у зв'язку з цим у нових назвах зумовили словотвірну активність компонента **відео-** (лат. video – «бачу»),

«дивлюся»), що являє собою форму першої особи однини. Препозитивний елемент **відео-** набуває поширення у новоутвореннях аналізованого періоду внаслідок з'яви і збільшення кількості технічних засобів масової інформації в епоху науково-технічного прогресу й інформатизації суспільства. Як зазначає Н. Клименко, основа **відео-** «виступає ощадливим засобом, який переводить цілі ряди різнорідних явищ і предметів в один клас» [8, с. 100]. Вільне приєднання цієї лексико-морфеми до широкого кола основ забезпечується тим, що вони «мають абстрактне значення і лише співвідносяться з певними поняттями, окремою галуззю» [8, с. 100].

У складі композитів цей компонент указує на належність слова до галузі зображення телевізійних, радіолокаційних та інших складних електричних сигналів на екрані електронно-променевої трубки (*відеосигнал, відеотелефон*) чи на зв'язок його з відеозаписом (*відеокасета*) [20, с. 216]. Компонент **відео-** бере участь у формуванні переважно загальнономовних і спеціальних (*відеобізнес, відеобізнесмен, відеокультура, відеодиск, відеоплеєр, відетехніка*) і лише зрідка – okazіональних одиниць (*відеопоезія, відеохудожник*).

Слова з компонентом **відео-** позначають: **апарати, прилади, пристрої** (*відеоапаратура, відеосистема, відеозвернення, відеодиск, відеоплеєр, відеопроставка, відетехніка*). Напр.: ... одягнені в камуфльований одяг, захопили комп'ютерну техніку, фото- і **відеоапаратуру** та інше обладнання інтернет-сайту ([http:// dl.lg.ua/articles](http://dl.lg.ua/articles), 11.11.2014); Компанія *Ritmix* оголосила про випуск першого **відеоплеєра** RP- 450M HD «Маша і Ведмідь»... (<http://svit24.net/technology...>); **процеси та явища** (*відеOVERсія, відеовізитівка, відеозапис, відеокультура, відеопрограма, відеопрокат, відеореклама, відеофіксація*). Напр.: У п'ятницю вийшла **відеOVERсія** відбіркового туру до телешоу на СТБ «Танцюють всі!», який відбувся у Львові ([http:// blitz.if.ua](http://blitz.if.ua)); Серед цих чинників – триумф **відеокультури** над культурою друкарського слова ([http:// kreschatic.kiev.ua](http://kreschatic.kiev.ua), 19.02.2008); На європейському ринку **відеопрокату** основним конкурентом *Google* стане *Amazon* ([http:// ukrinform.ua](http://ukrinform.ua), 25.02.2011); **носіїв запису** (*відеочат, відеодиск, відеокасета, відеокопії*). Напр.: Кореспондентові *Укрінформу* вдалося коротко переговорити з письменницею після концерту-презентації нового **відеодиску** *Сестер Тельнюк* ([http:// vsiknygu.net.ua](http://vsiknygu.net.ua), 21.06.2014); Фото слід прислати розміром не менш 3000 пікселів по найбільшій стороні, а відеороботи повинні мати **відеокопії** з якістю *Full HD* ([http:// zaholovok.com.ua](http://zaholovok.com.ua), 15.07.2014); **назви осіб** (*відеохудожник, відеоаматор, відеоінженер*). Напр.: У вашому резюме вказано, окрім статусу режисера, ще й визначення «**відеохудожник**» (Шо, 7-8/07, с. 36); Свідок–**відеоаматор** стверджує, що скутер їхав перед ним, не порушуючи жодних правил ([http:// tsn.ua](http://tsn.ua), 20.03.09); Режисером може бути кожен, але найважливішими людьми є оператор і **відеоінженер**, які потім це все монтують ([http:// glavred.info](http://glavred.info), 01.02.10); **послідовність чогось** (*відеокліп, відеоряд, відеозапис, відеоролік*). Напр.: Відразу кілька очевидців опублікували **відеозапис** злочинних дій бойовиків ([http:// dt.ua](http://dt.ua), 2.12.14); **Відеокліп** «Ангел і Охоронець», зроблений на основі матеріалів фільму «Місто Ангела», подано на конкурс відеоробіт «Мир» ([http:// 7dniv.info.ua](http://7dniv.info.ua), 24.10.14); Американський режисер зняв **відеоролик** про безлюдне українське місто ([http:// tsn.ua](http://tsn.ua), 25.11.14); **приміщення, де відбуваються дії, зберігається продукція, що пов'язано з відповідною галуззю** (*відеозал, відеоклуб, відеосалон, відеотека*). Напр.: «А головне – три додаткові комфортні **відеозали** для перегляду артхаусного, авторського кіно», – зазначила Людмила Горгеладзе ([http:// ukrinform.ua](http://ukrinform.ua), 28.01.11); Край ігор і розваг буде працювати, а також **відеосалон** «Сніговичок» та фотосалон «Посмішка», – сказала Олена Кузнецова ([http:// kreschatic.kiev.ua](http://kreschatic.kiev.ua), 28.11.07); У новому центрі науки і культури передбачені конференц-зал, виставкові зали, бібліотека і **відеотека**, учбові аудиторії, кабінети для співробітників і багато іншого ([http:// kreschatic.kiev.ua](http://kreschatic.kiev.ua), 28.03.07); **заняття** (*відеомарафон, відеотренінг, відеобізнесмен*). Напр.: Організатори **відеомарафону** «Мое Рівне» підбивають підсумки цьогорічного конкурсу та обіцяють розширити територіальні межі змагання ([http:// ogo.ua](http://ogo.ua), 16.10.13); Навчання проходитиме в інтерактивному режимі з використанням міні-лекцій, групових обговорень, роботи в парах, індивідуальної роботи, рольових ігор та елементів **відеотренінгу** ([http:// zaholovok.com.ua](http://zaholovok.com.ua), 20.12.12).

Окремі утворення з компонентом **відео-** позначають напрям у *мистецтві* (*відео-арт-мистецтво*, розраховане на зорове, візуальне сприйняття); *збірне поняття* (*відеопродукція* – сюжети, тексти, зображення, що їх можна відтворити на екрані): *Вся вилучена відеопродукція була направлена на дослідження до Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру УМВС для проведення відповідних експертиз* (<http://jeunews.com.ua>, 01.04.12); *вмістилище* (*відеокасета* – конструкція у вигляді закритої плоскої коробки, всередині якої є відеоплівка): *В музеї звуків, які знаходяться під загрозою зникнення, можна прослухати як звучить стара Nokia, як шипить старий телевізор чи заходить відеокасета у відеомагнітофон* (<http://autotravel.ua>, 30.05.12).

Крім того, спостерігаємо процеси лексикалізації і компонент **відео-** починає уживатися самостійно зі значенням: 1) загальна назва пристроїв, за допомогою яких записується і відтворюється зображення та звуковий супровід на екрані електронно променевої трубки; 2) загальна назва відеопродукції [15, с. 22]. А також натрапляємо на нього і в побутовому мовленні. Напр.: *«Найкумедніше домашнє відео* (назва телепередачі)», тобто відеофільми. *Маю власнє відео* (відеомагнітофон + відеокасети).

Компонент **відео-** найчастіше сполучається із запозиченими основами (*відеокамера, відеотермінал*), хоча маємо випадки, коли цей компонент поєднується і з національними основами (*відеозапис, відеопрогравач, відеоплівка*). Сполучення елемента **відео-** з широким колом основ для розв'язання номінативних і художньо-експресивних завдань демонструє великі комбінаторні можливості цього префіксоїда, зумовлені однозначністю його семантики, співвіднесеністю з явищем, що набуло поширення у різних сферах життя суспільства.

Отже, препозиційний компонент **відео-** слугує для утворень термінолексики технічної галузі і лише в одному випадку – сфери мистецтва.

Активізація лексико-морфеми **відео-**, що вказує на засоби фіксації і відтворення інформації для зорового сприймання, вплинула на словотвірну активність основи латинського походження **аудіо-**, семантика якої пов'язана зі слуховим сприйняттям інформації, музики (*відео- і аудіопродукція; аудіо- і відеоапаратура*).

Відіменні утворення з префіксом **де-** мають словотвірне значення «відокремлення, видалення, знищення, усунення, ліквідація чого-небудь»; переважно реалій, характерних для недавнього минулого, а також негативних процесів і явищ сучасності. Слова з формантом **де-**, що активно вживаються у кількох мовах, нерідко розглядають як інтернаціоналізм. Проте такі утворення – це власне українські одиниці, – стверджує О. Стишов [22, с. 170]. Ці деривати свідчать про вплив екстралінгвальних чинників на внутрішньомовні процеси та про їхній нерозривний взаємозв'язок. Такі іменники утворюються здебільшого від твірних основ на **-ізацій-** / **-изацій-**, **-ацій-**, що мають корені іншомовного походження: *дереконструкція, деінтелектуалізація, дедиспансеризація, деінтелектуалізація* та деяких основ із слов'янськими коренями (*деселянізація, десовєтисація, детінізація, деюценкізація*). Пор.: *За часи адміністративної цензури відбулася деінтелектуалізація української журналістики* (<http://ji.lviv.ua>); *Постмодерністській літературі... притаманна відчутна тенденція до деконструкції...* (СіЧ); *Це ще одне свідчення прогресуючої деінтелектуалізації управлінських структур, які продовжують демонструвати вкрай негативну реакцію на нечисленних «білих ворон»* (<http://sian-ua.info>, 25.11.07); *... а наші «агростратеги» здійснили злочинну деселянізацію – вигублення селянства* (ЛУ, 30-06, с. 3); *... він [Звіад Гамсахурдія] успішно почав десовєтисацію державної інфраструктури...* (ЛУ, 15/04, с. 4); *Новий уряд... очікує від бізнесу детінізації, чесної праці і сплати податків* (НіД, 6/05, с. 2).

У мові сучасних ЗМІ помітним є утворення іменників із префіксоїдом **екс-**. У попередні десятиліття компонент **екс-**, що має значення «колишній; який утратив попереднє становище», сполучався з обмеженим колом твірних основ (пор.: *екс-делегат, екс-журналіст, екс-міністр* [21, II, с. 460]; *екс-голова, екс-директор, екс-контроль* [19, с. 200-201]). Сьогодні поєднання компонента **екс-** з іменниками істотно розширилося, що зумовило поповнення традиційного словотвірного типу на означення осіб за попередньою посадою чи колишнім становищем у сіспільстві; видом діяльності; пор.: *екс-бітел, екс-бютівець, екс-дипломат, екс-інтервівець, екс-кандидат, екс-власник, екс-теоретик, екс-*

помічник, экс-посадовець, экс-кобрівець, экс-нон-грата, экс-прокурорка, экс-цеєрушник, экс-шеф-редактор, экс-радник, экс-кримінальник, экс-міністр, экс-однофракційник, экс-опозиціонерка, экс-помічник, экс-посадовець, экс-соціаліст, экс-челсієць, экс-пастух, экс-нашоукраїнець, экс-очільник, экс-приватизатор і т.ін., напр. ...**екс-власнику** порекомендували не з'являтися в Румунії (1+1: ТСН, 05.09.08); – *Ти, старий, проголошуєш прописні істини, – лїново й збайдужіло жував слова **екс-теоретик** наукового комунізму* (ЛУ, 25/08, с.1); *Вахтанг Кініані, **екс-шеф-редактор** проекту «Великі українці» на телеканалі «Інтер»* (ЛУ, 21/08, с.7); *Тепер у п'ятьох **екс-бютівців** свої бачення* (5 канал: Час новин, 05.06.07); ... *«інтерівці» виявилися один на один із менеджментом при посильній підтримці кількох **екс-інтерівців**...* (<http://pravda.com.ua>, 07.02.07); ***Екс-кандидат** на посаду глави держави і **екс-радник** Юлії Тимошенко Сергій Тігіпко призначений віце-прем'єром економічного блоку уряду Миколи Азарова* (УНІАН, 11.03.10) та формування нового словотвірного типу, де значення слова «колишній» стосується неосіб, унаслідок чого утворилися оказіоналізми на зразок: *екс-гумореска, экс-столиця, экс-тема, экс-указ, напр.: Окупація і зрада почалися!.. Уже не теоретично. Вже практично! Почалася не звідки-небудь, а з **екс-столиці** східної України – Харкова* (ЛУ, 12/06, с.1); *У цім році Сміхотворці Вибрали з **екс-тем** – **Екс-Указ Екс-Президента Кравчука е.Л.еМ*** (В.Воронюк «Про «кравчуку», що – «не тачка»...).

Зафіксовані також утворення з компонентом **екс-** зі значенням «колишній», що присьднується до прикметникових та дієприкметникових основ: *екс-підлеглий, экс-помаранчевий, экс-діючий, экс-майданівський, экс-британський, экс-київський*, напр.: ***Екс-підлегли** Яценюка стали на його захист* (<http://pravda.com.ua>, 15.12.07); *Інша річ, що **екс-помаранчеві** сили опинилися у глухому куті й мусять робити щось неординарне* (Експрес, 8-15.02.07, с. 3); ... *подейкують, що вона чекає від **екс-майданівських** колег пропозицій...* (Фаворит: 24 години, 27.03.06); *Зробив передачу на Олександра Яценка – **екс-київського** динамівеця...* (ТЕТ: Коментар до футбольного матчу, 12.04.09).

У мові сучасної публіцистики помітно активізувався префіксоїд **-квазі** (< лат. *quasi* – ніби, майже), що позначає „удаваний”, „несправжній”.

Основа **квазі** – має реалізацію в складі прикметників і своїм значенням підкреслює позірність того, що названо другою основою слова: *квазілегітимний, квазіпатріотичний, квазіполітичний*. Пор.: *квазілегітимний* ← легітимний – удавано, не по-справжньому легітимний: *У цій ситуації Кабмін, я б так сказав **квазілегітимний**, Верховна Рада вже нелегітимна, нова Рада ще не збиралася ... загалом, виходить, що суди, Президент і основні політичні партії стають набором основних гравців, які визначатимуть усі сценарії: як кризові, так і компромісні* (День, 30.08.07, с. 4); *квазіпатріотичний* ← патріотичний – удавано, не по-справжньому патріотичний: *То окрема мета – як провідники патріотичних чи **квазіпатріотичних** організацій ставляться до цього масово і престижного мовного турніру, що має виразно акцентований україноцентричний характер* (М. Слабошпицький); *квазіполітичний* ← політичний – удавано, не по-справжньому політичний: *Українське суспільство досить консервативне, воно не кляє на різні фальшиві і **квазіполітичні** дрібнички* (День, 17.09.07, с. 3); *квазірелігійний* ← релігійний – удавано, не по-справжньому релігійний: *Стати письменником церкви – ось найвища мета, вони сприймаються зовсім інакше, ніж **квазірелігійні** лементації самозваних експертів „з духовності”* (Березіль, 9 – 10/7, с. 170).

Використовуваний цей формат і для творення іменників: *квазідуховність, квазіеліта, квазікультура, квазімораль, квазіопозиція, квазіпростір, квазікучмізм, квазіпарламент*. Пор.: *квазіпарламент* ← парламент – несправжній, удаваний парламент: ... *замість концентрації на тому, що нібито набуває парламент, проаналізувати, що відбирають у Державних Зборів (справжнього парламенту) й передають Палаті Регіонів (**квазіпарламенту**)* (ПіК. 10/03, с. 9); *квазідіалог* ← діалог – несправжній (квазі) діалог: ... *візантійська культурна традиція (що колись домінувала у світі східних слов'ян), котру екстраполюють на власне розуміння нового естетизму і з якою мають спробу відстороненого **квазідіалогу**...* (ПіК, 20/04, с. 37); *квазікучмізм* ← кучмізм – удаваний,

несправжній кучмізм: *Сам же экс-міністр Луценко вважає це не просто процесом, а початком реставрації квазікучмізму* (УМ, 17.01.07, с. 2).

Часто прикметники й іменники утворюють словотвірну пару: *квазінаціональний – квазінаціональність, квазістійкий – квазістійкість, квазіаналітичний – квазіаналітичність, квазіобертений – квазіобертання, квазіреволюційний – квазіреволюціонер, квазіфлексійний – квазіфлексія*. Лише в деяких нечисленних назвах осіб (*квазівчений* (субст.), *квазіспеціаліст, квазіреволюціонер*), поодиноких назвах предметів (*квазігроші*) та ознак (*квазінауковий*) основа **квазі-** містить елемент оцінки [6, с. 144]. Серед новотворів сучасної української мови трапляються слова, у яких основа **квазі-** передає негативнооцінювальне значення: *квазідемократія, квазідержава, квазіпартія, квазіуряд, квазіфракція* та ін., напр.: ... у парламент пройшли не лише **квазіпартії**, а й утворення майже класичного партійного татунку – *Рух. КПУ, СПУ* (Сучасн. №1, 2000, с. 67).

Утворення з компонентом **квазі-** є синонімічними лексемам із компонентом **псевдо-** (< грец. pseudo – обман) – першою частиною складних слів, що означає „несправжній, неправильний” [20, с. 773].

Високу словотвірну активність виявляють окремі твірні, зокрема *патріотичний, релігійний*, від яких за допомогою синонімічних елементів **квазі-**, **псевдо-** утворюються неологізми *псевдорелігійний* і *квазірелігійний, псевдопатріотичний* і *квазіпатріотичний*. Такі інноваційні одиниці є словотвірними синонімами.

В українській мові вживаються як рівноправні слова *квазіеліта, псевдоеліта* зі значенням „удавана, несправжня еліта”. Напр.: ... *нікчемність політичної квазіеліти ... – ось ідеальне поле для культивування тієї блекоти ...* (ЛУ, 24/08, с. 3); *Воістину природна, правдива еліта напружується, щоб жити, а псевдоеліта в особі авторів замовного листа до Президента живе, щоб не напружуватися* (ЛУ, 41/07, с. 3). Спільнокореневі утворення досить виразно ілюструють значеннєвий потенціал цих префіксоїдів. Семантика твірних іменників не відіграє вирішальної ролі у їхньому виборі [2, с. 70]. Поширення у вжитку номінацій із компонентами **квазі-**, **псевдо-** зумовлене оцінним характером передусім публіцистичних текстів, акцентуванням уваги на суспільних негативах, бажанням дати їм найзагальнішу нищівну характеристику чомусь, комусь, не заглиблюючись у конкретні причини соціальних негараздів.

Іменники, з якими сполучаються префіксоїди **квазі-**, **псевдо-**, характеризуються різноманітністю своїх значень: це здебільшого назви суспільно-політичних, мистецьких та інших течій, напрямів, понять ідеологічної сфери (*квазіфілософія, квазіпарламент, квазікультура, псевдополітик, псевдозакон, псевдопора*), зрідка – назви осіб та абстрактних понять (*псевдонауковець, псевдополітик, квазімораль, квазіпростір*).

На сполучуваності префіксоїдів з іменниками відбивається їхня генетична неоднорідність. Іншомовні префіксоїди **квазі-**, **псевдо-** виявляють більшу сумісність із генетично одноплановими основами й обмежено сполучаються з іменниками слов'янського походження.

Кількісне зростання префіксальних утворень пов'язане насамперед із чинниками екстралінгвального характеру, пошуками нових номінативних та експресивних одиниць.

Отже, специфіка утворень зі значенням несправжності виявляється насамперед у тому, що префіксоїди незалежно від значеннєвого контексту твірних іменників, крім основного, предикатного виражають ще й оцінювальне значення. Уживання цих префіксоїдів залежить від функційно-стильових характеристик іменників.

У мові національних ЗМІ суттєво збільшується кількість іменникових утворень з відносно продуктивними префіксальними компонентами **контр-**, **де-** зі значенням протилежності, заперечення, протиставлення, протидії, усунення та ін.

Префікс **контр-**, **контра-** (<лат. contra – проти) означає протидію, протиставлення, протилежність тому, що виражено в другій частині, надає іменниковим неологізмам, що утворені від субстантивних основ, загального значення «протидія», пор.: *контрсаміт* – саміт, проведений на протигагу іншому саміту. Напр.: *Як ви оцінюєте результати краківського енергетичного саміту й проведення, так би мовити, контрсаміту президентом Росії* (УМ, 08.06.07, с. 9).

До найуживаніших префіксів-інтенсифікаторів належать **супер-**, **екстра-**, що з'явилися в українській мові внаслідок широкого проникнення в неї іншомовних одиниць. Адаптувавшись до національної системи словотвору, – зазначає О. Стишов, – ці запозичені префікси породжують значну кількість новотворів – спочатку на базі переважно іншомовних основ, а потім – і власне українських [22, с. 166].

Найбільшою продуктивністю відзначається префікс **супер-** (<лат. *super* – «головний, високий ступінь ознаки, якості або підвищеної, посиленої дії; розташований зверху над чим-небудь»).

Утворення з компонентом **супер-** позначають: **назви осіб за їх діями, уподобаннями, вчинками** здебільшого з позитивною оцінною характеристикою: *супероптиміст, суперсоціаліст, суперопозиціонер, супербагатий, суперакадемік, супергравець, супервинахідник, суперворог, суперкрасуня, суперсин, суперлідер, супермалюк, супермодель, суперкатолик, суперхристиянин, супершахрай*. Напр.: *Ну то й що, зауважить мені якийсь супероптиміст, ось прийшов до влади новий Президент, він вміє вигребе оце все з владних кабінетів* (НіД, 6/05, с. 3); *Наш «висуванець» серед супершахраїв* (заголовок) (УМ, 29.09.07, с. 9); *Нашими завданнями не є бути «суперкатоликами» чи «суперправославними», ми повинні бути суперхристиянами!* (Патріярхат, № 4, 2009); **назви явищ, предметів, понять:** *супервівторок, суперультиматум, суперконкурс, суперметод, суперпарасолька, суперповноваження, суперрадість, суперсенс, суперсуперечність, супертканина, суперпроект, супертелеуспіх*. Напр.: *Майже доба лишилася до супервівторка в Америці... Президентські вибори відбудуться у листопаді* (5-й канал: Час новин, 04.02.08); *Супердержава ставить суперультиматуми* (ПіК, 11/03, с. 2); *Самі тобі суперечності. Я б навіть сказав – суперсуперечності...* (ЛУ, 50/07, с. 3); *Про це думали й винахідники нової супертканини d30* (Барвінок, 1/07, с. 14); **назви машин, приладів з найвищою якістю** (*супервізор, супервагон, суперкіноскоп, суперлайнер, суперракета, супертанкер, супертраулер, супер'яхта*); **спортивні терміни на позначення різних заходів, ігор, змагань, об'єднань** (*супергра, супермарафон, супертурнір, суперфутбол, суперклуб, суперкоманда*); **політичних, економічних та інших об'єднань, установ** (*супердержава, супермонополія, супертрест*).

Помітною активізацією позначений словотвірний тип із компонентом **супер-**, що однаковою мірою поєднується з українськими (*супервідповідальний, супердорогий*) та запозиченими (*суперідеологічний, суперінноваційний, суперактуальний*) прикметниками. Напр.: *Вигідніше... побудувати супердорогий будинок в історичному центрі Києва...* (День, 5.03.10); *Саме Тон Каанен поставив його у центр захисту на супервідповідальний матч із донецьким «Шахтарем»* (УТ-1: Коментар футбольного матчу, 13.05.07); *Вас [Тарасюк В.І.] називають одно- векторним, суперпронатівським* (1+1: Я так думаю, 30.11.06); *Від себе додамо: а що мав робити бідний Корнійчук, хоч і суперідеологічний, але не бездарний, у такому оточенні?* (ЛУ, 16/08, с. 7).

Прикметники як власне українські, так і запозичені, поєднуючись із префіксом **супер-**, утворюють інноваційні ад'єктиви, що вказують на найвищий ступінь якості: *суперспрощений, супергероїчний, супервіковий, супермодний, суперсучасний, супербагатий, суперцивілізаційний, суперпрогресивний, суперактуальний* та ін.. Уживаються такі одиниці, на думку Є. Новікової, здебільшого для вираження експресивної оцінки позначуваного [18, с. 137]. Напр.: *Знято багато фільмів, де українців зображено не в гарному світлі. За радянських часів навіть супергероїчний український повстанський рух намагалися оточити такими речами, як «Свадьба в Малиновке»* (День, № 55, 27.03.13).

Подекуди для правильного тлумачення нових прикметників із формантом **супер-** необхідний контекст, оскільки значення твірного слова і форманта недостатньо для розуміння неологізму. Є. Новікова стверджує, що у цьому випадку йдеться про фразеологічність семантики похідного новотвору [18, с. 138], наприклад: *А в Європі ... замислили нове утворення – Суперсхідне товариство* [17, с. 144].

Словотвірний елемент **супер-** поширився з мови преси в мережу Інтернет, а також у рекламні салогани (*Суперживильний шампунь; Сmachний, калорійний, енергетичний, суперживильний батончик, за відносно низькою ціною; Джмелі допоможуть розробити*

суперстійкий літаючий мікротранспорт; Учені створили суперстійкий антибіотик, Середньостиглий суперсолодкий гібрид (78 днів) цукрової кукурудзи [18, с. 138].

Іноді інноваційні ад'єктиви з формантом **супер-** мають подвійну мотивацію. Так, наприклад, прикметник *супергероїчний* може мотивуватися як прикметником *героїчний*, так і субстантивом *супергерой*, утвореним за допомогою суфікса **-ічн-** [Там само].

Більшість утворень із префіксом **супер-** становлять потенційні слова, що з'явилися в мові сучасних ЗМІ, по-перше, для виокремлення семи «щось грандіозне, з найвищим виявом певної ознаки, якості», по-друге, з чіткою стилістичною настановою – вразити рекламною новизною, незвичністю, привернути увагу парадоксальним поєднанням сем [22, с. 167]. Напр.: *Супергерой, супервинахідник, суперсин* – мені це все супернабридло (м/ф «Ульотні лунатики»); *супервівторок* – чимось незвичний, значимий, важливий вівторок: ... після участі в останніх перегонах відмовився продовжувати боротьбу, хоча раніше він заявляв про бажання йти далі, незважаючи на результати *супервівторка* (ПіК, 9/04, с. 18); *суперопозиціонер* – особа з надзвичайними властивостями опозиціонера: *Тепер взяли за ЮКОС Ходорковського. На момент наїзду ніхто його суперопозиціонером не вважав...* (ПіК, 30-31/03, с. 14).

На активізацію форманта **супер-** суттєво впливає прагматичний чинник рекламної комунікації, а також тенденція до лаконічного стереотипного висловлення, власне, моди в мові публіцистики.

Префікс **супер-** синонімічний із питомим українським формантом **над-**, що має семантику надмірності, хоч і відзначається меншою продуктивністю порівняно з префіксом **супер-**.

Ці два форманти використовуються переважно на позначення вищого ступеня градації якості якої-небудь субстанції, пор.: *Тепер уряд, а точніше прем'єр-міністр отримує суперповноваження, в той час як глава держави їх втрачає* (Експрес, 6-7.02.07, с. 5); *У держави – тобто групи людей із надповноваженнями втручання в життя інших людей – просто немає витрат. Їх витрати – державний борг, дефіцит бюджету, інфляція – це наші витрати* (ГК, 11.02.10). Проте переважають утворення з префіксом **супер-**. Дедалі ширше їх уживання в сучасній українській публіцистиці зумовлене різними причинами, насамперед соціальними особливостями нашого часу – відходом від традиційного стилю радянських друкованих та електронних засобів масової інформації і романтично-ейфорічним прагненням досягти чогось незнаного, великого, незвичайного; перманентністю виникнення чогось грандіозного, неординарного, нового, зокрема на означення явищ, пов'язаних із науково-технічним прогресом, мовними смаками доби – прагненням висловитися неординарно, по-новому, влучно, дотепно та ін.

Префікс **екстра-** (<лат. extra – поза, зовні, крім) означає «винятковість, надмірність, вищу якість, вихід за межі чогось». У мові новітніх мас-медіа виявляє порівняно невисоку продуктивність у творенні іменників, переважно з абстрактним значенням: *екстрасміливість, екстраекстрим*. Напр.: *Він з екстрасміливістю експериментує в своїх фабулах і колізіях, текстових асоціаціях і проєкціях* (ЛУ, 25/06, с. 6); *Й стомившись од вічного екстраекстриму, дасть Бог, зрозумієте жарт сатани – всю велич розтриньканої України, всю ницість розхристаної однини* (О. Гончаренко. Базар не здивуєш ні струп'ям, ні лахами).

Зафіксовано поодинокі утворення зі значенням перевищення міри, зокрема назви осіб за певними властивостями і характеристиками: *екстрасенс* – людина, яка володіє надчуттєвими здібностями, сприймає біополя і має здатність впливати на них.

Ад'єктивні новотвори з префіксом **екстра-** також указують на щось виняткове, таке, що виходить за межі звичайного (*екстрамодний*). Цікавим з погляду семантики є прикметник-неологізм *екстрамолочний*, у якому відбулося накладання префіксальної семантики зі значенням відносної ознаки ад'єктива *молочний*. Це спричинило виникнення нового значення цього ад'єктива «той, який зроблений лише з молока, без будь-яких домішок». [18, с. 139].

Останнім часом проявляє словотвірну активність префіксоїд **мульти-** (лат. *multum* – багато), що в складі композитів виражає значення багаторазовості, множинності. За

допомогою нього утворюються **назви приладів**: *мультивібратор, мультициклон, мультипроцесор, мультикомплекс*; **осіб**: *мультимільярдер, мультимільйонер*; **дій, процесів, явищ**: *мультимедіапрезентація, мультикультуралізм, мультивіза, мультипорівняння, мультимедіатехнологія*. Пор.: *Зверніть увагу, що в кожному залі є плазмовий екран, на якому демонструватиметься мультимедіапрезентація про все, що ховає електронний фонд музею* (<http://hetman.tv>); *Встановити таблички з OR-кодами в Лаврі вирішили в науково-дослідному відділі мультимедіатехнологій Києво-Печерського заповідника* (<http://gacurs.ua>, 23.09.13); *Отримати мультивізу або звичайну короткострокову візу можна як власноруч, так і через турфірму* (<http://dr.ck.ua>, 31.05.14).

З'явилися нові прикметники-синоніми, що мають питомий відповідник: *мультинаціональний – багатонаціональний, мультилатеральний – багато-сторонній*.

Про швидке зростання композитів із префіксоїдом **мульти-** свідчить поява відносних прикметників: *мультибрендовий, мультивібраторний, мультивекторний, мультивербальний, мультиінтернаціональний, мультиканальний, мультимедійний, мультинаціональний, мультипольний, мультипроцесорний, мультитональний*. Напр.: *Раніше колекцію цього модельєра можна було придбати лише у мультибрендових магазинах одягу* (M1:M1 News, 20.09.06); *ЕРДЕ Банк пропонує своїм клієнтам новий мультивалютний вклад, що дозволяє не тільки заробити, але й захистити свої заощадження від інфляції «FlexMoney»* (<http://ergavda.com.ua>, 25.11.09); *Також всі учасники свята повернулися у минуле, а допомогла їм у цьому мультимедійна мандрівка...* (<http://chv.tv>, 03.12.14).

Існують також іменники з абстрактним значенням: *мультиваріантність, мультилінійність, мультимедійність, мультиполярність*. Як зазначає Н. Клименко, «системне входження деяких слів з основою **мульти-** в мову підтверджують і такі повноправні, вже зі стертими ознаками чужого творення, як *мультиплікатор, мультиплікаційний, мультиплікація*» [9, с. 219].

Усі прикметникові деривати утворені основоскладанням. У межах словотвірного типу трапляються композити-гібриди, утворені поєднанням з питомими основами: *мультинаціональний, мултистійкий*. У цьому випадку можна говорити про аглютинацію, оскільки префіксоїд **мульти-** приклеюється до вже уживаних кореневих морфем, що одночасно є самостійними словами.

Спостереження над мовою сучасних ЗМІ засвідчують зростання префіксальних іменників. Кількісне їх збільшення пов'язане передусім із чинниками екстралінгвального характеру, пошуками нових номінативних та експресивних одиниць.

Помітною є група утворень на означення інтенсивності, надмірності, найвищого ступеня вияву ознак, властивостей чи якостей.

В іменниковому словотворенні сучасної української мови спостерігаємо використання препозитивного компонента **пост-** (<лат. post – після) – перша частина складних слів, що означає «той, що з'явлюється, настає після чого-небудь» [20, с.755] (*постгеноцидний, постколоніальний*). Деякі лексеми (*постсоюз, посткомуніст, постпутчист*) проаналізувала Т. Коць у дослідженні, присвяченому проблемам норми в мові української преси [11, с.66-67, 84-85].

Усі утворення з компонентом **пост-** об'єднаємо в такі основні групи: 1) **на позначення часового відтинку**, що прийшов на зміну певному ідеологічному періоду, економічній та політичній системі, суспільному устроєві (*постсоціалізм, постшістдесятицтво*) – *У світі постсоціалізму зі СНІДом борються активісти, а не держави* (<http://radio-svoboda.org>.08.06.11); *Творчість С.Вишенського можна розглядати...на історичному тлі українського постшістдесятицтва, у перспективі магістральних шляхів розвитку літератури* (ПП,1-7.07.07); 2) **означають час**, що настав після певних історичних або інших подій, явищ (*пострадянщина, постперебудова, постсклеротизм*) – *Це буде новий ефективний Голова Верховної Ради без усілякої радянщини і постраданщини* (5 канал: Час новин, 04.12.07); *Безпритульні діти в Україні сьогодні – це вже не хвороба суспільства часів постперебудови, а наслідок безвідповідальності батьків* (<http://teleprostir.com>, 7.02.11); *Ось так постмодернізм перекоцює у постсклеротизм, коли надіє Петька чи Гоци гоцає босоніж рештками читацьких спогадів і авторської точності* (ЛУ, 30/06, с.6); 3) **вказують**

на особу за її колишніми ідеологічними, політичними переконаннями, мистецькими уподобаннями (*посткомуніст*) – Він, як і *посткомуністи*, пропонує чекати з виборами... (ПіК, 15/04, с. 17).

За допомогою префікса **пост-** утворюються прикметники зі значенням «який з'явився, настає, іде після чогось» (*постбійцівський, постбіло-блакитний, постатеїстичний, постколоніальний*) з часовою семантикою. Інша семантика, на думку Є. Новікової, властива неологізму, що повністю розкривається лише в контексті: *За нинішнього **постнульового** падіння суспільної моралі такі особистості, як Ігор Павлюк, є обнадійливим взірцем передовсім для молоді* (ЛУ, 08/08, с. 3). Цей дериват набуває значення «який є нижчим від того, на що вказує твірна основа», хоча поза контекстом лексема могла б позначати «який настає після того, на що вказує мотивувальна база» [18, с. 140].

Префікс **пост-** може поєднуватися з відносними прикметниками, утвореними від власних назв: топонімів (*пост'югославський, постчорнобильський, поствавилонський*) та антропонімів – прізвищ політичних діячів, діячів культури, літератури (*постахманівський*).

Деякі з наведених прикметників, на переконання Є. Новікової, мають подвійну мотивацію і можуть співвідноситися як із прикметниками, так і субстантивами. Наприклад, слова *постсоюзний, постокупаційний, постзаробітчанський, постстрайковий* можуть мотивуватися іменниками *союз, окупація, заробітчанин, страйк* (йдеться про префіксально-суфіксальний спосіб творення), або прикметниками *союзний, окупаційний, заробітчанський, страйковий* (префіксальне творення) [18, с. 140]. Незвичність таких неологізмів зумовлена приєднанням запозиченого префікса **пост-** до українських твірних, що свідчить про відсутність обмежень у сполучуваності з твірними базами [Там само].

Прикметникові деривати з префіксом **пост-** мають широку сферу вживання, що пояснюється загальним зверненням суспільної уваги до історичного минулого та його переоцінкою (*постгеноцидний, постмайданний, постзаробітчанський, постпомаранчевий, постсоюзний, посткомсомольський, пост'ювілейний, постіндустріальний, постмодерний, посткомуністичний*). Напр.: *Саме це голосування уявило ідею Мейса про те, що українське суспільство є **постгеноцидним** суспільством* (Урок української, 5/07, с. 6); *А втім, слухаймо рядових учасників сьогоденної **постпомаранчевої** української історії* (ЛУ, 3/06, с. 3); *Галина ось уже п'ять літ лікує свою **постзаробітчанську** депресію* (СТБ: За вікнами, 12.01.09); *Не варто так самовіддано оберігати український **постмодерний** канон, бо література – це дика рослина, що завжди „псує” упорядкований газон* (<http://bukvoid.com.ua>, 27.11.14).

Іноді ад'єктивні неологізми з компонентом **пост-** вступають у синонімічні відношення з інноваційними лексемами, утвореними за допомогою питомого компонента **після-**, пор.: ***постмайданний*** – ознака того, що відбуватиметься, існуватиме після Майдану (у цьому випадку Майдан Незалежності як символ, уособлення „Помаранчевої революції”) і ***післямайданний*** – ознака за віднесеністю до часу після Майдану. Напр.: ***Постмайданна** влада повинна дати країні...* (5-й канал: Час новин, 05.04.06); *На презентацію книги „Після Майдану” з'їжджаються всі важковики **післямайданної** доби* (СТБ: Вікна-Новини, 21.06.07); *постчорнобильський і післячорнобильський, постсоюзний і післясоюзний*, як власне український, так і запозичений формант у таких одиницях є взаємозамінним.

Зважаючи на насиченість життя політичними і суспільними подіями в останні роки зросла продуктивність утворень зі значенням «той, хто/що на боці», який є прибічником того, що називає твірна база».

Активно творяться прикметникові деривати з префіксом **про-**, що означає 1) той, що є прихильником, той, що діє в інтересах когось або чогось [20, с. 763], стосовний до того, хто поділяє чийсь погляд, знаходиться на таких самих позиціях, як хтось: *протурецький, проМВФівський, прокремлівський* – ...*схоже, **прокремлівські** пропагандисти та політтехнологи декілька днів першого тижня березня взагалі були відверто розгублені* (День, 5.03.10). Активізувалася також деривація нових прикметників від тих, що витворилися на основі власних назв блоків, держав, їхніх керівників, політичних діячів: *продонецький, проєханурівський, проєвро-пейський, проющенківський, промерський, прокучмівський, проєрєональний*. Напр.: *...Ющенко з українського політика чудернацьким*

чином став перетворюватися у проросійського і **продонецького**... (ЛУ, 25/06, с. 3); **Проєханурівські фракції** і далі наполягатимуть... (5-й канал: Час новин, 05.02.06); **Отже, ...прокучмівські олігархи**...голосували за регіоналів (ЛУ, 13/06, с. 3); від прикметників, що вказують на ставлення до політичних угруповань (*провладний, проопозиційний*); а також від мотивувальних одиниць, утворених як від літерних (*пронатівський*), так і частково скорочених (*прополітреформаторський*) аббревіатур. Такі інноваційні ад'єктиви можуть мотивуватися як прикметниками, так і іменниками.

Останнім часом у мові ЗМІ фіксуємо утворення з префіксом **ре-**, що мають словотвірне значення «відтворення, поновлення чого-небудь, названого твірною іменниковою основою» [20, с. 785]: *ренаціоналізація – Яскраво вираженими у світі є нині дві тенденції: ... і раціоналізація світу, тобто духовне і національне відродження народів та народностей, творення їхніх нових держав* (ЛУ, 35/04, с. 1); *Безробітні ... найважче чи цілком не піддаються рекваліфікації* (ПіК, 7/03, с. 31). Так само, як і утворення з префіксом **де-**, вони утворилися переважно на основі іменників із суфіксом **-ізацій-/ -изацій-, -ацій**.

Для творення неолексем використовуються також малопродуктивні та непродуктивні префікси і префіксоїди **авіа-, аква-, радіо-, ретро-, ультра-**.

Компонент **авіа-** (<лат. avis – птах) – перша частина складних слів, що відповідає поняттю: „авіаційний”, літання на апаратах, важчих за повітря. Як свідчить „Етимологічний словник української мови” [16, т. 1, с. 41], компонент **авіа-** – результат скрочення прикметника *авіаційний* або елемента *авіаційно*.

Слова з компонентом **авіа-** позначають: **осіб**, які працюють в авіаційній сфері (*авіафахівець*); **просторові поняття**: *авіадефіле* – вузький небезпечний прохід через складний природний рубіж (між горами, болотами, озерами і т.ін.). – *Авіадефіле* (титири до сюжету) (Інтер: Новини, 30.12.09); **назви галузей установ, організацій, служб** (*авіабаза*): *З вересня там знаходиться авіабаза російської авіації Хмеймім ...* (<http://5.ua>, 10.11.15); **назви дій, процесів** (*авіапослуга*); **назви приміщень** (*авіасалон*) напр.: *Паризький авіасалон в Ле Бурже – один із найбільших авіасалонів у світі* (<http://uk.wikipedia.org>). Нині вже звичними й відомими в народі, особливо серед молоді, стали розважальні видовища, зібрання. Відповідно і з'являються слова на їх позначення: *авіашоу* (avius – птах + show – видовище): *Міжнародне авіашоу в Дубаї закрилося хмарним небом та зниженням базових показників* (<http://ua.euronews.com>, 12.11.15).

Утворення з компонентом **авіа-** вступають у синонімічні відношення з лексемами з компонентом **аеро-** (гр. aer – повітря). Вони мають чимало спільного (назви транспортних засобів, назви просторових понять, назви установ, назви приміщень), вказують на уалежність до авіації (авіаційної техніки).

Водночас кожен із компонентів виявляє свої особливості. Зокрема, компонент **авіа-** служить для утворення слів на позначення: **назв установ та організацій** (*авіабаза*), **назв промислово-технічних галузей** (*авіабудування*). А компонент **аеро-** належить до слів на позначення: **приміщень** (*аеровокзал, аеросалон*); **зображень, відбитків** (*аерофотографія*); **рослин, організмів** (*аерофіти*); **наукових галузей** (*аеродинаміка*) [12, с. 91].

Отже, цим компонентам притаманне синонімічне значення, однак вони поєднуються з різними основами (основи, які б поєднувалися одночасно з двома терміноелементами, поодинокі): *авіашкола – аерошкола, авіасалон – аеросалон, авіадефіле – аеродефіле, авіашоу – аерошоу*. За структурно-генетичними ознаками в авіаційній термінології домінують композити з інтернаціональним елементом: *авіа модель, авіарозвідка, авіаракетобудування, аеродинаміка, авіаз'єднання*.

Вони слугують номінаціями предметів, явищ, понять технічних галузей (авіації та авіаційної промисловості), позначаючи нові поняття, зрідка замінюючи наявні терміни новими, що зумовлено різними чинниками – уніфікацією номінативних моделей, виразнішим, точнішим найменуванням. Наприклад: *авіаретрошоу, авіаіпотека, авіастрахування, аеробатика*.

Компонент **аква-** (<лат. aqua – вода) – частина складних слів, що має значення „вода”, „водний” [20, с. 40]. Утворення з компонентом **аква-** позначають просторові поняття, що пов'язано з використанням води: *аквакомплекс, аквапарк*. З'явилися окремі нововигадані

ігри: **аквабол**. У мові ЗМІ фіксуємо утворення на позначення осіб: **аквалюбка** – жінка, яка полюбить купатися в холодній воді („любить аква”) – *Так відлига ж скоро, хотіла встигнути в ополонці покупатися, – обігнала мене на роздубаному тротуарі „аквалюбка”* (Березіль, 3–4/07, с. 2).

У новітніх мас-медіа вживються деривати, що є наслідком зрощення запозичених (*радіоспікер*), а іноді – українських та запозичених слів (*радіо-день*), які утворюються за допомогою компонента **радіо-**.

У „Словнику української мови” зазначено: слово **радіо** багатозначне. Воно позначає: 1) передавання на відстань без дротів інформації за допомогою радіохвиль (*радіоканал*); 2) те саме, що радіопередача (*радіолекція, радіотеатр*); 3) те саме, що радіоприймач (*радіотовари*); 4) центр, звідки ведеться радіопередача (*радіоцентр*) [21, т. 8, с. 430].

Прекозитивний компонент **радіо** (<лат. *radius* – промінь) – перша складова частина слів, що має значення „той, що стосується радіо, пов’язаний з ним” [20, с. 779]. Напр.: *радіопузик* – дитина (карапузик), яка веде програму на радіо – *Акція „Радіопузики наступають” ... цього року вже втретє успішно вийшла в живий ефір* (Газета 24, 52/07, с. 15); *радіоколега* – колега з (Українського) радіо – ... *Згадую моїх чудових радіоколег – Олену Пляшник, ... Славка Бойка, ... Лідію Коваленко...* (ЛУ, 35/08, с. 8); *радіоначальство* – *начальство* (Держтеле) радіо – *Радіоначальству це не сподобалося ...* (ЛУ, 35/08, с. 8).

У мові мас-медіа останніх десятиліть натрапляємо на утворення, що постали шляхом складання кількох оформлених слів або форм слів в одну лексичну одиницю (юкстапозит). Досить часто продуктивними в юкстапозитних утвореннях є компоненти інтернаціонального характеру. Зокрема, компонент **ретро-** (<лат. *retro* – назад) у складних словах означає „зворотний”, „те, що відтворює старовину”, „те, що вийшло з ужитку”, „старовинний”, „той, що стосується минулого”, „пов’язаний із старовиною” [20, с. 802]: *ретро-богиня, ретролірика, ретромашина, ретро-шоу*. Пор.: *Ретро-богиня Лана Даль Рей зачарувала всіх присутніх на Каннському кінофестивалі* (<http://celebcenter.ru>); *До чого така ретролірика?* (ДТ, 20–26.12.08); *У столицю з’їхали кілька десятків ретромашин* (Із газети).

Компонент **ретро**, як самостійне слово – мистецький термін – почало вживатися в мистецькій критиці у 70-80 роках ХХ ст. Воно позначає стиль художніх фільмів, театральних вистав з точною і достовірною реконструкцією предметного середовища та відтворення атмосфери, характерних прикмет минулого (у музичних творах – з поверненням до музичних форм минулого) [23, т.3, с. 90].

Компонент **мото-** (< лат. *moto* – безперервно рухаю) у складних словах відповідає поняттю „моторний”, „той, що рухається за допомогою мотора”, „моторизований” [20, с. 657]; результат скорочення слів *моторний, моторизований, мотоциклетний*, похідних від *мотор, мотоциклет* [6, т.3, с. 522].

У „Словнику української мови” зазначено, що це перша частина складних слів, що відповідає словам: а) моторний у значенні „оснащений мотором, якому надає руху мотор” (*мотовагон, мотокатер*); б) моторизований у значенні „оснащений автотранспортом” (*мотобригада, мотопідрозділ*); в) мотоциклетний (*мотокрос, мотоспорт*) [21, т. 4, с. 811]. Пор.: *мотосафарі* – сафарі на мотоциклах – „Буржуї” ... *ніяк не второпують, яке задоволення можна отримати від мотосафарі – поїздки пустелю на квадроциклах...* (<http://wz.lviv.ua>, 01.03.07); *мотобанда* – банда на мото (циклах) – *І той, аби помститись, знову намагається його підставити, організувавши вбивство молодшого брата Трея – ватажка афроамериканської мотобанди ...* (ПіК, 8/04, с. 41).

Невисокою продуктивністю позначені утворення із запозиченим префіксом **ультра-** (< лат. *ultra* – за, понад, за межами), що означає „за межами”, „крайній” (*ультраправий, ультрамодний*) [20, с.916], виражаючи надмірний ступінь вияву ознаки, названої твірною основою.

Формант **ультра-**, виражаючи крайній ступінь вияву ознаки, реалізованої прикметниками, може поєднуватися як із якісними ад’ективами (*ультрастильний, ультраактуальний, ультрабезпечний*), так і з відносними (*ультраінформаційний*): Напр.: LG KidsPad – це спеціальний **ультрабезпечний** девайс для маленьких розумників від 3 до 6 років (<http://blog.lge.ua>, 26.02.14); *Базовий гардероб за допомогою правильно підібраних*

взуття, сумки, прикрас можна в одну мить перетворити на **ультраактуальний** (<http://megacity.in.ua>).

Незвичним щодо структурно-семантичних особливостей є новотвір **ультрадзвонувий**, що у поєднанні з іменником *тиша* має антонімічне значення до субстантива *дзвін*, набуває надмірності вираження експресії і є стилістично забарвленим: **Ультрадзвонова тиша самотності** (Укр. літ. газета, № 4, 25.02.11).

В ад'єктиві **ультрадрібний** фіксуємо посилення значення надмірності вияву ознаки внаслідок поєднання префікса **ультра-** із твірним прикметником, що має значення недостатнього вияву ознаки [18, с. 139].

Аналізуючи прикметники з префіксом **ультра-** зі значенням «великий ступінь вияву ознаки мотиватора», О. Хаммідулїна указує, що значення похідних із цим формантом „не можна подати як суму значень префікса та основи, тому що семи, які зазнали посилення, можна виявити лише в широкому контексті” [24, с. 15].

Компонент **ультра-** використовується для творення іменникових інновацій на позначення осіб, явищ, предметів (*ультравискочка, ультрасюрприз, ультракатолик, ультрапрофесіонал*). Пор.: *Деталь, але знакова. Симптом нових ультрасюрпризів на теренах Євросоюзу* (ПіК, 18/02, с. 39); *Ультракатолики ... пропонували вписати до Конституції положення ...* (УМ, 17.04.07, с. 6); *У головному слідчому управлінні працюють ультрапрофесіонали і порядні люди* (<http://news.bigmir.net>).

Префіксоїд **мілі-** (<лат. *milli* – тисяча) – перша частина складних слів, що означає "тисячна частка" [20, с. 643]. Проявляє свою продуктивність у творенні термінів: *мілібар* – одиниця атмосферного тиску, тисячна частина бара; *мілікулон, мілілітр, мілімікрон, мілірентген, мілісекунда*.

Префіксоїд **уні-** (<лат. *unus* – один) – перша частина складних слів, що означає "єдино", "одно" [20, с. 916]. Частина дериватів запозичена з латинської мови через посередництво французької. Зокрема, італійське *унісон* (лат. *unus* – один і *sonus* – звук), *уніформа* (лат. *unus* – звук і *forma* – форма), *уніполярний* – однополюсний.

Отже, розвиток науки і техніки, необхідність називання нових наукових, технічних, суспільних понять і явищ, зростання торгівельних, економічних та культурних зв'язків між народами, збільшення кількості перекладної наукової та художньої літератури сприяє посиленню міжмовного взаємовпливу, взаємообміну не лише лексичними одиницями, а й словотвірними моделями, а також збагачення словникового складу української мови запозиченнями, іншомовними лексичними одиницями-морфемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л.Є., Кухарчук Г.В. Словотвірний потенціал компонентів іншомовного походження у творенні композитних науково-технічних термінів / Л.Є. Азарова, Г.В. Кухарчук // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – № 2. – С. 28–31.
2. Безпояско О.К. Синонімія інтернаціональних та українських префіксів / О.К. Безпояско // Мовознавство. – 1979. – № 6. – С. 66–70.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доп. та СД) [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВПФ «Перун», 2003. – 1440 с.
4. Вікіпедія [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Городенська К.Г. Префікси і префіксоїди в українській мові / К. Городенська // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 36–41.
6. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні: [гол. ред. О. Мельничук]. – К.: Наукова думка, 1982–2006.
7. Земская Е.А. Активные процессы современного словопроизводства / Е.Земская // Русский язык конца XX столетия (1985 – 1995). – 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 90 – 141.
8. Клименко Н.Ф. Аглютинативність в українському словотворенні / Н. Клименко // Українське мовознавство. – К.: Либідь, 1990. – Вип. 17. – С. 96 – 104.
9. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: [монографія] / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк; НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 335 с.

10. Клименко Н.Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці та словотворі сучасної української мови / Н.Ф. Клименко // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 136–147.
11. Коць Т.А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.): / Т. Коць // Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 1997. – 194 с.
12. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 519 с.
13. Кубрякова Е.С. Теория номинации и словообразование. – 2 изд. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 88 с.
14. Нові й актуалізовані значення та слова: Словникові матеріали (2002–2010) / Кер. проекту і відп. ред. О.М. Тищенко, авт. колектив: В.О. Балог, Н.Є. Лозова, Л.О. Тименко, О.М. Тищенко [Інститут української мови НАН України]. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
15. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник / Д. Мазурик. – Львів: Світ, 2002. – 130 с.
16. Морфологічна будова сучасної української мови: монографія / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні: відп. ред. М.А. Жовтобрюх; ред. кол.: І.Р. Вихованець, А.П. Грищенко. – К.: Наук. думка, 1975. – 208 с.
17. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013: Словник / А. Нелюба, Є. Редько [за ред. А. Нелюби]. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. – 172 с.
18. Новікова Є.Б. Інноваційні префіксальні ад'єктиви сучасної української мови / Є. Новікова // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: зб. наук. праць Освіта України, 2014. – Випуск 24. – С. 135–145.
19. Орфографічний словник української мови / За ред. С.І. Головащука та В.М. Русанівського. – К., 1977.
20. Словник іншомовних слів / За ред. Л. Пустовіт. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
21. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні: [голов. ред. І.К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
22. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі мови засобів масової інформації) / О. Стишов. – 2-ге вид., переробл. – К.: Пугач, 2005. – 388 с. – Бібліогр.: С. 289 – 331.
23. Український радянський енциклопедичний словник / За ред. А. Кудрицького: у 3-х т. – К., 1986–1987.
24. Хаммидулина Е.Э. Имена существительные и прилагательные с приставками сверх-, супер-, ультра-, архи-, экстра-, гипер- (семантика и функционирование) / Е. Хаммидулина // Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – М., 1995. – 20 с.

УДК 821.161.2'42

Катерина Писаренко
(Харків)

ЛІНГВОПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МОВОМИСЛЕННЯ Р. ІВАНИЧУКА (на матеріалі роману «Хресна проща»)

Статтю присвячено дослідженню мовних особливостей роману Р. Іваничука «Хресна проща». Визначено мовний інструментарій для реалізації художнього мовомислення письменника, що тісно пов'язано з його індивідуальним стилем. Коротко проаналізовано особливості авторської оповіді, діалогу, лексикон роману, систему онімів.

Ключові слова: Р. Іваничук, мовні засоби, роман «Хресна проща», мовомислення, ідіостиль письменника, діалог, портрет, оніми.

The article investigates the linguistic features of the R. Ivanychuk's novel «Cross Pilgrimage». Determined appropriate choice of language units (tools) for the realization of artistic writer's speech-thinking, which is closely associated with the individual style of the writer. Briefly reviewed the author's features of the narrative, dialogue, vocabulary of the novel, onim system.

Key words: R. Ivanychuk, language tools, the novel «Cross Pilgrimage», speech-thinking, writer's idiosstyle, dialogue, portrait, onims.